Rapport over restaureringsarbejde udført ved

Flegum ved Fjerritslev.

Foretaget i perioden 23. april til 3. maj 2013.

Museets journal nr. KNV00029.
Stednavn Flegum.
Matr. nr. 1d af Flegum By.
Torslev Sogn.
Sted nr. 100707:46.
Fredningsnummer: 1109:69.
Jammerbugt Kommune.
Lodsejer: Nørlundfonden.
Ansvarsområde: Nordjyllands Historiske Museum.

Gravhøjen set fra vest d. 24. april 2013.

Arbejdet blev udført af:

Restaureringsenheden.
Museum Sydøstdanmark.
Slotsruinen 1.
4760 Vordingborg.
www.museerne.dk

Indhold:

1. Indledning. Side 3.

2. Årsag til restaureringsarbejdet på lokaliteten. Side 5.

3. Deltagere. Side 6.

4. Restaureringsarbejdet. Side 6.

Tegningsmateriale:

Tegning 1: Fladetegning i målestoksforholdet 1:20.

Tegning 1: Opstaltstegning i målestoksforholdet 1:20.

Originaltegninger på A-3 tegnefolie – efterfølgende digitaliseret.

Denne rapport omhandler det vedligeholdelses- og restaureringsarbejde, der blev udført ved lokaliteten i april og maj måned 2013.

1. Indledning.

Lokaliteten ligger i den østlige side af Tingskov Plantage lidt syd for hovedlandevej 11 på strækningen mellem Fjerritslev og Brovst!
I "Fund & Fortidsminder", og af og til på kortmaterialet (se kort næste side), omtales kammeret i gravhøjen som et jættestuekammer, men der er nok mere korrekt tale om en senneolitisk hellekiste eller stenkiste af nordjysk type.

Lokaliteten afsat med gul prik på henholdsvis vejkortet og det seneste luftfoto fra 2012. © KMS.

Der findes i nærområdet mange fredede fortidsminder.
På kortudsnittet herunder er fortidsminder dateret til stenalder markeret med rødt og til jernalder markeret med blåt.
Højen ligger på sydsiden af et lokalt mindre højdedrag omkring kote 38 meter, hvilket man først opdager, når man har været på stedet lidt, idet det især mod syd stærkt faldende terræn ikke fornemmes gennem træerne i plantagen.

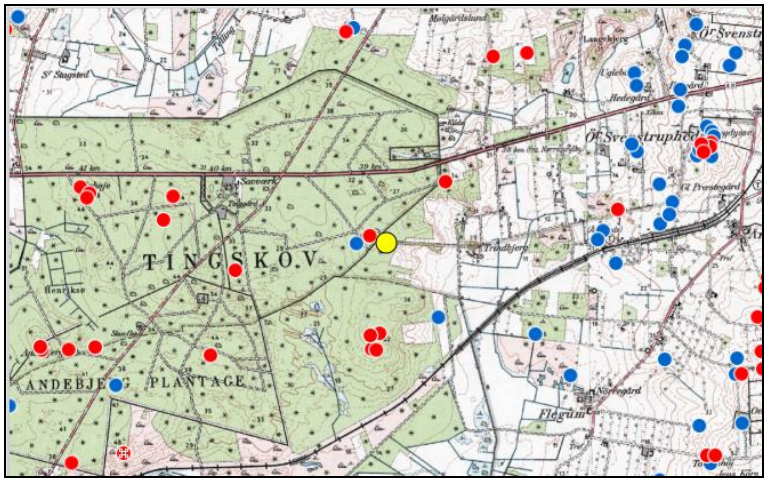

Lokaliteten 1109:69 vist med gul prik omtrent midt i kortudsnittet. © KMS.

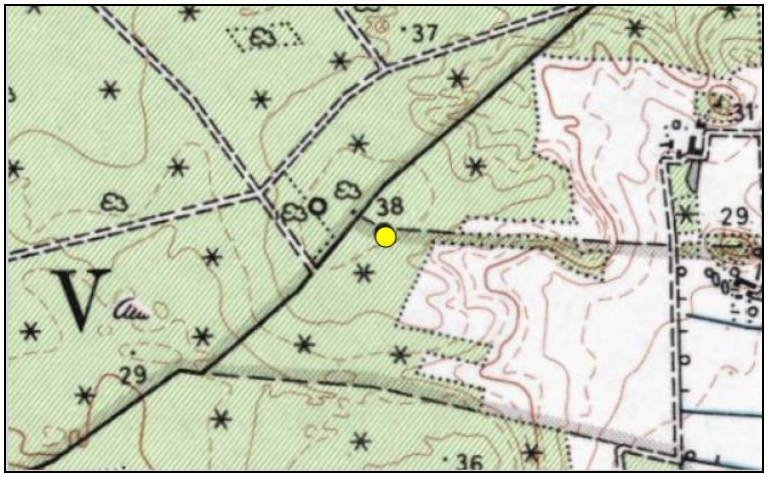

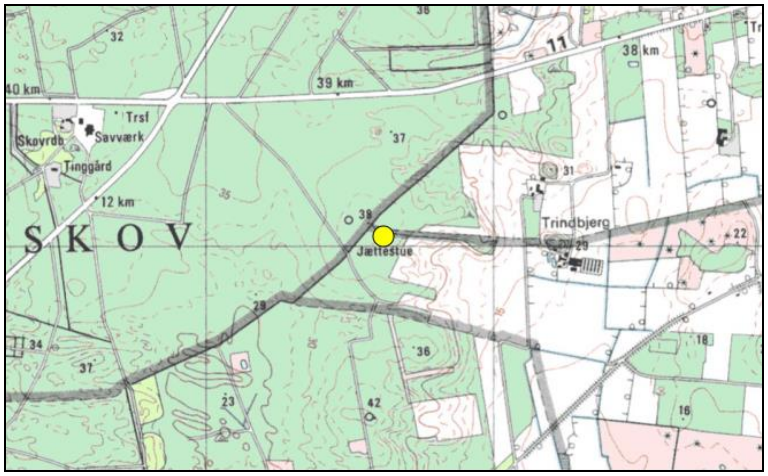

På de to nederste kortudsnit (4-cm kort) fornemmes topografien forholdsvis tydeligt. © KMS.

2. Årsag til restaureringsarbejdet på lokaliteten.

Via de almindelige tilsyn var lokaliteten indberettet som særdeles farligt for både mennesker og dyr, idet den fjernede store dæksten havde efterladt et meget dybt hul, det ville være meget kritisk at falde ned i, hvis man ikke lige var meget påpasselig på stedet!
Fra Nordjyllands Historiske Museum havde museumsinspektør Lone Andersen, der står for det arkæologiske tilsyn i området, indmeldt disse farlige forhold ved det åbentstående stensatte kammer!
Opgaven var af denne årsag sat på arbejdsprogrammet for sæsonen 2013.

Vi fik i den første tid at vide, at den "manglende" dæksten over kammeret var fjernet forholdsvis sent, dvs. i starten af 1980érne af en aktiv lokal amatørarkæolog.
Men den teori holdt imidlertid ikke helt stik! Men kammeret kunne derimod godt være oprenset eller lignende på dette tidspunkt.
Iøvrigt var den "fraværende" større dæksten heldigvis ikke decideret fjernet fra anlægget, men blot trukket mod øst, hvor den nu lå delvist jorddækket og tilgroet!

I Nationalmuseets gule lister fra perioden 1937-1956 er anført om lokaliteten:
"Høj på 2x16 meter. Hul i top, hvori ses et uudgravet Jættestuekammer. Enkelte Bjergfyr og Lyng i Hede.
Desuden er noteret; "ca. 2½ x 1 m; 3 dæksten + 1 fjernet".
(Sidst anførte mål på 2,5x1 meter henviser form. til kammerets dimensioner).
I 1939 har museumsinspektør Terkel Mathiassen i sin lommebog anført, at dækstenen er skubbet til side, men at kammeret er uudgravet – så det har formodentligt været delvist eller helt jordfyldt på dette tidspunkt. Dette kan muligvis dreje sig om en sekundær "genopfyldning" idet den eller de personer der engang har afgravet højtoppen, sandsynligvis ikke blot har foretaget dette arbejde ned til kammeret **uden** at have skaffet sig adgang til selve kammeret!
Endvidere skulle en ældre skovarbejder have fortalt, at han har været nede i kammeret som dreng, vel at mærke **før** 1939.

Og så dukkede der så en *noget* atypisk historie op omkring lokaliteten undervejs!
En russisk soldat der var tvangsindrulleret i den tyske hær skulle efter sigende have boet/opholdt sig i kammeret under krigen efter at have deserteret!
Historien viste sig at "holde vand" og d. 29. maj 2013 kunne man læse om desertøren i Nordjyske Stiftstidende!
Journalist Marianne Stenholm havde besøgt os på lokaliteten og havde efterforsket historien og fundet ud af, at den omtalte soldat, der i øvrigt hedder Jan Jankowski stadig lever i en alder af 90 år og bor på i Fyn i nærheden af Svendborg!
Han fortæller selv om sit ophold i gravhøjen fra september 1944 til foråret 1945, og hvad der siden skete i hans liv – et ikke helt alm. levnedsforløb!

Sammenfattende må man således konkludere, at kammeret formodentligt er tømt eller "oprenset" indenfor tidsrummet 1939 til 1944, men af hvem – og hvad der evt. måtte være fundet deri - vi pt. ikke mere præcist!

Derudover fandtes umiddelbart op til højfoden ved gravhøjens vestlige side en recent mindre smal grøft, der derimod godt kunne tilskrives en lidt for "aktiv" amatørarkæolog. Men hvornår denne smalle "søgegrøft" er anlagt vides ikke (se også forsidefoto og nærmere beskrivelser på side 11).

3. Deltagere.

I forbindelse med restaureringsarbejdet på stedet deltog restaureringsspecialist Jacob Noe Bovin samt museumsinspektør Henrik Høier fra Museum Sydøstdanmark, Vordingborg.
Fra Kulturstyrelsen havde vi d. 25/4 besøg af Marie Ax samt konsulent Jørgen Westphal, der fungerer som sagsbehandler ved arbejdsopgaver som denne.
Museumsinspektør Lone Andersen fra Nordjyllands Historiske Museum besøgte os også på lokaliteten et par gange.
Desuden arbejdede journalist Marianne Stenholm fra Nordjyske Stiftstidende som nævnt med fortidsmindets "nyere" historie, og hun samt en fotograf fra avisen var tillige på besøg et par gange.
En del af indmålingsarbejdet blev udført med GPS af landmåler Bo Jensen fra landmålerfirmaet DKS, Roskilde.
Tegningsmaterialet er efterfølgende blevet digitaliseret af museumsinspektør Mass Hoydal.

4. Restaureringsarbejdet.

Indledtes d. 23. april ved at jeg startede med at oprense kammeret for meget nedstyrtet jordmateriale, småsten osv.
Flere steder lå temmelig meget jord, og inde i gangen var denne nærmest lukket af jord som følge af dyreaktivitet i dette område.
Dette arbejde var ret besværligt, idet der ikke var meget plads til at skovle eller lempe jord og sten op af det forholdsvis lille hul i stenkistens loft!
Da dette arbejde var klaret tegnede jeg først en plantegning (tegning 1) d. 24/4 af kisten og derefter en opstaltstegning (tegning 2) – begge i målestoksforholdet 1:20. (På A-3 vandfast tegnefolie).
Herefter kunne vi arbejde med at få den omtalte dæksten trukket tilbage på dens oprindelige plads.

Situationen set fra syd ved det igangværende oprensningsarbejde.
Den "bortskubbede" dæksten ses under småstenene ved hullets højre side.

Det oprensede kammer var ret fint og rummede en del spændende og interessante detaljer.
Blandt andet er gangens lukkesten formodentlig de originale, og ser ikke ud til at være flyttet. Stenene ses fint og tydeligt forenden af den korte gang mod vest.
Ved overgang fra kammer til gang ligger en fin flad sten over bærestenene, og danner derved ligesom en indvendig "hylde" – en hylde som desertøren Jan Jankowski iøvrigt skulle have anvendt som "spisekammer"!
Da dækstenen blev frilagt mod øst kunne der under og bag denne ses mange mindre marksten, der ganske givet er de oprindelige paksten, der har ligget op til de større sten i denne del af konstruktionen!

Detailbilleder fra kammerets indre.

Detailfotos set fra kammer og ud mod gangpartiet (mod vest).
Bemærk lukkesten og bagvedliggende paksten.

Da registreringsarbejdet var tilendebragt kunne vi med håndkraft frilægge dækstenen og ved hjælp af en fiberstrop og en lille gravemaskine på bælter forsigtigt lægge stenen tilbage til oprindelig placering centralt over kammeret, uden at der skete ændringer eller andet i forhold til de underliggende bæresten.

Dækstenen frigraves og lægges tilbage over kammeret d. 25. april 2013.

Til højre for dækstenen (østsiden) var de oprindelige paksten for længst fjernet i forbindelse med "åbningen" af kammeret, så her stillede vi kraftige sandstensfliser af Nexø Sandsten på højkant, således at disse tilbageholder højens jordfyld i atter at skride ind i kammeret.
Disse stenfliser er den type vi anvender til reparationer af tørmure i jættestuekamre. Og i dette tilfælde er de meget anvendelige, idet de adskiller sig markant fra oprindelige sten i højfylden.

Det østlige område efter tilbagelægningen af dækstenen, med kun originale sten under.

Det var på et tidspunkt tanken, at vi kunne opfylde kammeret med grus for at modvirke fremtidig indflydning af jord. Men vi fandt det undervejs lidt betænkeligt, og valgte at holde kammeret jordfrit som hidtil, idet det som nævnt rummede mange fine urørte detaljer.
Vi afprøvede derimod en ny "ting" på dette sted, idet vi nedsatte et blåt pvc-rør, centralt i kammeret, således, at man fremover kan undersøge kammerets "tilstand" med et lille inspektionskamera – hvis ønskeligt.
Pvc-rørets placering blev indmålt med GPS i forbindelse med den afsluttende opmåling ved landmåler Bo Jensen.

Afslutningsvis kunne vi så pakke omhyggeligt omkring dækstenen og opfylde hullet herover med 0,32mm stabilgrus som såkaldt signalag.
Herover udlagdes en Bentonit lermenbran overdækkende kammeret for at modvirke vandindtrængning, og derover udlagdes en lag rent harpet muld, der blev fint udrevet med håndkraft og tilsået med græsfrø.

Med hensyn til den nævnte lille grøft nederst på højsiden mod vest, var denne af "nyere" dato – og desuden anlagt på det sted gangen ville udmunde, hvis den ellers rent teoretisk havde længden til det!
Af hvem eller med hvilket formål grøften er gravet står indtil videre hen i det uvisse.
Grøften er i min dagbog noteret til at være 0,5 meter bred - omtrent ligeså dyb - og 4,5 meter lang.
Den blev opfyldt og terrænet udlignet på samme måde som angivet i forbindelse med højens top.

Den lille gravede grøft i højens vestlige side.
N.B. Det øverste billede er identisk med forsidebilledet.

Vordingborg i januar 2014.

Henrik Høier.